

Беспалько І. Л.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОПОРЦІЙНОСТІ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

THE EXERCISE OF PROPORTIONALITY WITHIN THE APPLICATION OF MEASURES TO ENSURE CRIMINAL PROCEEDINGS

Діяльність державних органів повинна здійснюватись із дотриманням невідчужуваних, основних прав людини, має бути спрямована на забезпечення цих прав та їх захист, що є однією з умов реалізації принципу верховенства права. Правомірність такої діяльності залежить, зокрема, від дотримання принципу пропорційності, який визначає міру можливого втручання в права й свободи людини, тим самим забезпечуючи їх захист від надмірного державного впливу. Кримінальний процесуальний кодекс України чітко встановлює порядок ініціювання питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, визначає кримінальну процесуальну форму розгляду відповідних клопотань і перелік фактичних обставин, які підлягають встановленню. Неухильне дотримання цих вимог, поєднане з пропорційним застосуванням судового розсуду, на практиці має привести до прийняття слідчим суддею або судом законного й обгрунтованого рішення. У Конституції та законах України засада пропорційності (співмірності, розмірності) закріплення не отримала, однак її застосування обов'язкове у випадку обмеження прав людини. Такий висновок можемо зробити з рішень Конституційного Суду України, де зазначається, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними й несправедливими, вони мають встановлюватись виключно Конституцією та законами України, мати на меті легітимність, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними й обгрутованими. У разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи й не порушувати сутнісний зміст такого права. На рівні правозастосування та інтерпретації норм кримінального процесуального права пропорційність має значення для оцінки наявності підстав обмеження прав людини, а також подолання прогалин у кримінальному процесуальному регулюванні й вирішення колізій у цій сфері. Варто зауважити, що в судовій практиці наявна велика кількість посилань на засаду пропорційності під час реалізації судових повноважень, зокрема що стосуються арешту майна, питань тримання під вартою та багато інших. У зв'язку з цим у статті здійснюється аналіз правового змісту принципу пропорційності під час застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. Розглядаються деякі проблеми нормативного регулювання щодо цього. Сформульовані окремі висновки й пропозиції, спрямовані на вдосконалення кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: співмірність, розмірність, баланс, верховенство права, справедливість, обмеження прав і свобод людини й громадянина.

The activities of state bodies should be carried out with observance of non-derogable, fundamental human rights should be aimed at ensuring the given rights and their protection, which is one of the conditions for the exercise of the supremacy of law. The lawfulness of such activities depends, amongst other things, on the observance of the principle of proportionality, which determines the extent of possible interference with human rights and freedoms thereby providing protection against excessive state influence. The Criminal Procedure Code of Ukraine clearly establishes the procedure for initiating the issue of taking measures to ensure criminal proceedings, determines the criminal procedural form for the consideration of requests in question and a list of factual situations to be substantiated. Strict observance of the given requirements coupled with the proportional application of judicial discretion should lead to the adoption of a lawful and reasoned decision by the investigating judge or court in practice. The foundation of proportionality (commensurability, dimension) has not been enshrined in the Constitution and laws of Ukraine, however the application of which is mandatory in case of restriction of human rights. We can draw such a conclusion from the decisions of the Constitutional Court of Ukraine, which considers that restrictions on the exercise of constitutional rights and liberties cannot be unreasonable and unjust, they must be exclusively established by the Constitution and laws of Ukraine, pursue a legitimate objective, be conditioned by the social need to achieve this objective, be proportional and reasonable. In case of restriction of a constitutional law or liberty the law-making body is obliged to introduce such legal regulation that will enable to optimally achieve the legitimate objective with minimal interference in the exercise of the given right or liberty and not violate the essential content of such. Proportionality is important for assessing the existence of the grounds for restricting human rights at the level of enforcement and interpretation of criminal procedural law, as well as filling lacunae in criminal procedural regulation and resolving conflicts in the given area. It is worth noting that there is a large number of references to the foundation of proportionality within the exercise of judicial powers in judicial practice, in particular regarding the arrest of property, issues of detention in custody and many others. Therefore, the given article analyzes the legal principle of proportionality in taking measures to ensure criminal proceedings. Some regulatory issues are addressed in this regard. Separate conclusions and proposals are formulated aiming to improve the criminal procedural law.

Key words: commensurability, dimension, balance, supremacy of law, justice, restriction of human and civil rights and liberties.

Натепер пропорційність розглядається як основоположний принцип права, а саме як необхідна складова верховенства права. Принцип пропорційності є єдиним механізмом із верховенством права в питаннях захисту прав і свобод людини й забезпе-

чення справедливого правового регулювання. Із цього питання Конституційним Судом України у своєму рішенні від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 у справі № 1-11/2012 було зазначено, що: «<...> одним з елементів верховенства права є принцип пропорційнос-

ті, який у сфері соціального захисту означає, зокрема, що заходи, передбачені в нормативно-правових актах, повинні спрямовуватися на досягнення легітимної мети й мають бути співмірними з нею <...>» [7].

За розповсюдженою версією, пропорційність як принцип бере початок у практиці Федерального Конституційного Суду Німеччини, який ще у 1965 році в одному зі своїх рішень визначив його неписаним конституційним принципом, який походить із принципу верховенства права. За своїм нормативним змістом засада верховенства права багатоаспектна й включає низку компонентів. Одним із таких елементів є положення про необхідність дотримання прав людини, яке передбачає забезпечення права на справедливий суд. Тому, характеризуючи принцип пропорційності, варто зазначити, що він ґрунтується на ідеї справедливості. Ще Арістотель поєднував розподільчу справедливість із категорією «пропорційності» й зазначав, що «справедливе є щось пропорційне. Пропорційність — це середина, й справедливе полягає в пропорційності» [1, с. 287].

У зв'язку із цим Конституційний Суд України у своєму рішенні від 23 листопада 2017 року зазначає, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними й несправедливими, вони повинні мати на меті легітимність, бути зумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними й обґрунтованими. У разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи й не порушувати сутнісний зміст такого права [8].

Базовими критеріями, які розкривають природу принципу пропорційності, є категорії «обмеження» та «баланс». Вказана пропорція має забезпечувати належний баланс, гармонійний розвиток і безконфліктне врегулювання загальносоціальних та індивідуальних інтересів. Баланс можна вважати справедливим (оптимальним) лише за умови, що обмеження, яке запроваджується, не посягає на саму сутність того чи іншого права й не призводить до втрати його реального змісту [6, с. 51]. Отже, засада пропорційності — це загальна керівна ідея відповідності, співмірності юридичних засобів обмежувального характеру легітимній меті, спрямована на забезпечення ефективності правового регулювання та належного балансу приватних і публічних інтересів.

Принцип пропорційності орієнтує на те, що мета процесуальних дій має бути вагомою, для її досягнення органи влади не можуть накладати на громадян зобов'язання, які перевищують встановлені межі необхідності, а засіб досягнення суспільно вагомої мети має бути найменш обмеженим для людини в конкретних умовах [13, с. 121]. У основу принципу пропорційності покладена ідея, згідно з якою загальний інтерес, яким керується держава, не може бути таким, що обмежує свободу окремої особи [4, с. 83]. Наслідком порушення вимоги пропорційності є надмірне втручання в права й свободи

осіб, необґрунтоване обмеження приватних інтересів чи навіть повне їх ігнорування, що призводить до свавілля, незахищеності, дисбалансу в суспільстві, порушення справедливості, верховенства права, правової визначеності.

Питання пропорційності досліджували багато вітчизняних вчених: Ю.П. Аленін, В.К. Волошина, І.В. Гловюк, Ю.О. Євтушок, О.В. Капліна, М.І. Коцюба, Л.М. Лобойко, С.П. Погребняк, П.М. Рабінович, В.М. Тертишник, І.А. Тітко, С.В. Шевчук, Г.Ю. Юдківська й багато інших. Віддаючи належне значущості проведених наукових досліджень, необхідно визнати, що єдності думок відносно правової природи засади пропорційності в кримінальному провадженні так і не склалося. Правозастосовна практика періодично стикається з наявністю прогалин нормативного регулювання, правовою невизначеністю окремих положень щодо змісту пропорційності, зокрема під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Тому метою статті є розробка пропозицій, спрямованих на вдосконалення кримінального процесуального законодавства в питаннях, що стосуються засади пропорційності.

Різноманітні обмеження в кримінальному провадженні неминучі. Зокрема, вони є наслідком застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій. Спільною ознакою заходів забезпечення кримінального провадження є поєднання їх із застосуванням примусу, який тією чи іншою мірою обмежує права й свободи особи й притаманний абсолютній більшості цих заходів. Тому, за загальним правилом, законодавець відніс прийняття рішення про їхнє застосування до виключної компетенції слідчого судді (під час досудового розслідування) або суду (в судовому провадженні). Правообмежувальний характер цих заходів обумовлює необхідність встановлення системи гарантій, які забезпечують їхнє законне й обґрунтоване застосування, пропорційність втручання в права й свободи людини [5, с. 201].

Проведення слідчих (розшукових) дій у переважній більшості істотно зачіпає права й законні інтереси осіб, у необхідних випадках забезпечується державним примусом. У зв'язку із цим деякі з них можуть бути проведені тільки після погодження з прокурором чи отримання згоди на їхнє проведення слідчим суддею. Майже всі негласні слідчі (розшукові) дії проводяться за ухвалою слідчого судді й не можуть бути розпочаті без постановлення такого рішення. Для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя, суд зобов'язані враховувати можливість без обмеження прав людини досягти поставленої мети, забезпечити виконання учасником кримінального провадження його процесуальних обов'язків чи досягти дієвості кримінального провадження іншим чином. Державні органи мають право обмежувати права людини тільки тоді, коли це дійсно необхідно, й тільки в такому обсязі, в якому їхні заходи будуть розмірними до мети.

Враховуючи розгляд пропорційності як складової частини верховенства права, логічна думка, що на рівні кримінального провадження цей принцип також належить до загальноправових. Згідно з ч. 1 ст. 8 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права й свободи визнаються найвищими цінностями й визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Однак сама Конституція України дозволяє обмеження прав і свобод, але в випадках, визначених Конституцією та законами України, з урахуванням певних обставин і з дотриманням відповідного процесуального порядку. Як вже було зазначено, законодавець не використовує в кримінальному процесуальному законодавстві України поняття «пропорційність». Однак слушною видається позиція Ю.В. Бауліна, який зауважив, що хоча деякі принципи в Конституції України прямо не зазначені, це не свідчить про те, що вони не можуть бути виведені Судом шляхом аналізу норм Конституції, основ конституційного устрою. Це стосується, зокрема, принципів «співмірності» й «пропорційності». На його думку, першою конституційною цінністю є непорушність прав і свобод особи в поєднанні зі справедливістю та співмірністю [2, с. 219].

Нині принцип пропорційності визнається загальним принципом права Європейського Союзу (далі – ЄС). Спочатку він був визнаний Судом ЄС, а згодом закріплений як загальний принцип в Угодах про утворення ЄС (зокрема, в ст. 5 Договору про застосування Європейського співробітництва). В Європейській конвенції про захист прав та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), на відміну від права ЄС, принцип пропорційності прямо не закріплений. Він знайшов своє вираження у ст. 18 ЄКПЛ. Вона забороняє Високим Договірним Сторонам обмеження прав людини поза тими межами й в інших цілях, які встановлені цим правовим актом. Принцип пропорційності виражає положення ст. 15 ЄКПЛ про те, що не всі права людини абсолютні, тобто держава має право їх обмежувати під час війни або іншої небезпеки для суспільства. Це обмеження можливе лише в тих межах, які продиктовані гостротою становища, з обов'язковим урахуванням того, що запроваджені заходи не суперечать зобов'язанням цієї держави щодо принципів міжнародного права.

Не дивлячись на відсутність чіткого закріплення принципу пропорційності у ЄКПЛ, у своїх рішеннях Європейський Суд з прав людини (далі – Суд) постійно посиляється на такий принцип. Наприклад, у п. 50 рішення в справі «Жовнер проти України» ЄСПЛ підкреслив, що при оцінці втручання державної влади у використання права власності необхідно з'ясувати, чи дотримується справедлива рівновага між вимогами загального інтересу й вимогами захисту основних прав громадян. На думку Суду, повинно існувати пропорційно обґрунтоване співвідношення між метою обмеження певного права, зазначеною в Конвенції, та засобами, що використовуються державою для такого обмеження [10].

Так, вирішуючи справу «Інтерсплав проти України», Суд зазначив, що втручання в право власності заявника було непропорційним (п. 40 рішення). На думку Суду, було порушено «справедливий баланс» між вимогами публічного інтересу й захистом права на володіння майном, заявник перебував і продовжує перебувати під надмірним для нього тягарем [9].

Дотримання принципу пропорційності потребує досягнення справедливого балансу між загальними інтересами всього суспільства й вимогами захисту фундаментальних прав приватних осіб. Якщо на особу внаслідок вжитих заходів покладається «значний індивідуальний тягар», вважається, що справедливого балансу інтересів збережено не було (справа «Трегубенко проти України») [11].

У п. 55 рішення Суду щодо справи «"Україна-Тюмень" проти України» вказано, що втручання в право на мирне володіння майном повинно здійснюватися з дотриманням «справедливого балансу» між вимогами загального захисту інтересу суспільства й вимогами захисту основоположних прав особи [12].

Водночас Суд вирішує чотири групи питань:

- 1) чи було передбачене законом дане обмеження;
- 2) чи переслідувало воно одну з легітимних цілей;
- 3) чи було воно необхідним у такому випадку;
- 4) чи було воно розмірним до тієї мети, яка досягалась.

Дух дотримання «пропорційності» можна побачити безпосередньо й в нормах КПК України, які визначають підстави, порядок, а також доведення обставин, які становлять причини й необхідність застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Так, у ч. 3 й 4 ст. 132 КПК України зазначається, що застосування заходів забезпечення не допускається, якщо не буде доведено, що:

- 1) існує обґрунтована підозра вчинення правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- 2) потреби досудового розслідування виправдують такий ступінь втручання;
- 3) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається з клопотанням.

Крім цього, необхідно враховувати можливість без застосування заходу забезпечення досягти необхідної мети. Такі положення закріплюють загальні положення, які обов'язкові при застосуванні всіх заходів забезпечення кримінального провадження та можуть конкретизуватися залежно від того чи іншого заходу.

Зокрема, в п. 3 ст. 143 КПК України зазначається, що в разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу, вони не повинні перевищувати міри, необхідної для виконання ухвали про здійснення приводу, й мають зводитися до мінімального впливу на особу. Відповідно до ч. 1 ст. 152 КПК України слідчий суддя відмовляє в задоволенні клопотання про обмеження в користуванні спеціальним правом, якщо слідчий, прокурор не доведе наявність підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення чи запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкодження кримінальному проваджен-

ню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. У п. 6 ст. 163 КПК України зазначено, що слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо сторона кримінального провадження доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів. П. 8 ст. 170 КПК України закріплює положення, згідно з яким вартість майна, яке належить арештувати з метою забезпечення цивільного позову або стягнення отриманої неправомірної вигоди, повинна бути співмірною розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або зазначеної в цивільному позові, розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою. Відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 173 КПК України під час розв'язання питання про арешт майна слідчий суддя, суд повинен враховувати розмірність і співмірність обмеження права власності завданням кримінального провадження.

Надзвичайно яскраво прослідковується застосування принципу пропорційності в положеннях КПК України стосовно запобіжних заходів. Так, у ч. 3 ст. 176 КПК України вказано, що «...» слідчий суддя, суд відмовляє в застосуванні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів обставини достатні для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених частиною першої цієї статті (у цій частині вказується перелік передбачених запобіжних заходів), не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам. У ст. 178 КПК України перелічуються обставини, що мають бути враховані під час застосування запобіжного заходу відносно особи, серед яких вік і стан здоров'я, наявність постійного місця роботи й навчання, його репутація, майновий стан особи тощо. П. 4 ст. 182 КПК України зазначає, що розмір застави визначається слідчим суддею, судом з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового й сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого. Розмір застави повинен достатньою мірою гарантувати виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків і не може бути свідомо непомірним для нього. У п. 1 ст. 183 КПК України вказано, що тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно в разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК України. Згідно з п. 6 ст. 184 КПК України, клопотання про застосування запобіжного заходу повинне містити обґрунтування неможливості запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні, шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів.

Це, без сумніву, неповний перелік прикладів врахування пропорційності при обмеженні прав людини

в кримінальному процесі, проте він достатній для ілюстрації можливості виділення пропорційності як засади сучасного кримінального провадження України.

Виникає питання: до кого звернена вимога пропорційності під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження? З цього приводу варто звернути увагу на те, що більшість наведених норм КПК України, які передбачають врахування пропорційності під час прийняття кримінальних процесуальних рішень і проведення кримінально-процесуальних дій, звернені до слідчого, прокурора, слідчого судді й суду. Це логічно, адже підсумкову оцінку пропорційності потенційно можливого обмеження права людини в кримінальному провадженні має надати саме носій судових функцій як незалежний і неупереджений арбітр. Крім того, при складанні клопотання та погодженні його слідчий, прокурор також мають оцінити співмірність бажаного обмеження прав людини.

Моніторинг застосування кримінального процесуального законодавства вказує на системні порушення чинного законодавства (в частині пропорційності) під час вирішення клопотань про застосування запобіжних заходів, зокрема формалізацію процесу прийняття відповідних рішень (не наведення конкретних доказів обґрунтованості підозри, посилення на наявність ризиків лише зі слів прокурора) й відверту диспропорцію у визначенні міри необхідного примусу (наприклад, у частині визначення розмірів застави).

Диспропорції в процесуальних гарантіях під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження в досудовому й судовому провадженні помітні також і в контексті можливості оскарження відповідних рішень слідчого судді й суду. Нормативне забезпечення автономності функціонування слідчого судді і його процесуальної незалежності повинно бути пов'язане зі створенням ефективної системи перевірки законності й обґрунтованості рішень самого слідчого судді. КПК України встановлює вичерпний перелік ухвал слідчого судді, які підлягають апеляційному оскарженню (ст. 309 КПК України). Існує необхідність розширення цього переліку.

Для правильного застосування судами засади пропорційності важливе значення має тест на пропорційність. Водночас він завжди охоплює три критерії: належність, необхідність і розумність [3, с. 18]. Належність означає, що використані засоби мають бути належними для досягнення конкретної мети. Необхідність використаних засобів повинна мати ефект, який найменш обтяжує, для тієї чи іншої цінності. І, зрештою, тест на розумність означає, що використані засоби мають бути пропорційними очікуваним результатам, тобто тягар, який несе особа, не має бути надмірним.

Можна продемонструвати можливість застосування тесту на пропорційність на прикладі заходів забезпечення кримінального провадження. Враховуючи змогу без застосування заходу забезпечення кримінального провадження або застосовуючи більш м'який засіб, необхідність зобов'язує з тією самою

дієвістю домогтися бажаного результату. Належність обмеження визначається тим, що за допомогою заходу забезпечення може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається до клопотанням. Розумність зображується в тому, що потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання в права й свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора відповідно до обґрунтованої підозри щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Також тест на пропорційність можливо продемонструвати на прикладі запобіжних заходів. Під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами докази обставини, які свідчать про:

1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним кримінального правопорушення;

2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених ст. 177 КПК України;

3) недостатність підстав для застосування м'якіших запобіжних заходів для запобігання ризикам, зазначеним у клопотанні.

Належність обмеження визначається тим, що може бути досягнута мета запобіжного заходу, яка полягає в забезпеченні виконання підозрюваним покладених на нього процесуальних обов'язків, а також у запобіганні спробам:

1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду;

2) знищити, сховати або спотворити будь-яку з речей чи документів, які мають істотне значення для цього кримінального провадження;

3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, експерта, спеціаліста в цьому ж кримінальному провадженні;

4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином.

Необхідність зобов'язує врахувати наявність ризиків, які надають достатні підстави вважати, що підозрюваний може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України. Розумність означає, що

обмеження прав особи шляхом застосування заходів кримінального процесуального примусу не може перевищувати майбутнє можливе обмеження прав цієї особи внаслідок притягнення її до кримінальної відповідальності. Тому процедура щодо застосування заходів кримінального процесуального примусу має здійснюватись залежно від ступеня тяжкості злочину, в якому підозрюється особа.

Узагальнення викладеного вище дає можливість зробити висновок, що на рівні кримінального провадження принцип пропорційності належить до загальноправових і забезпечує верховенство права. Засада пропорційності – це одна з необхідних вимог, яка повинна дотримуватися державою під час обмеження прав людини (зокрема під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження), та обов'язковий критерій оцінки для суду під час визначення правомірності таких обмежень. Призначення принципу пропорційності полягає в збалансуванні публічних і приватних інтересів і недопущенні неправомірного обмеження прав і свобод людини. На підставі аналізу практики Суду й національного кримінального процесуального законодавства вимог до застосування принципу пропорційності слід зробити висновок, що обмеження прав людини можливі, якщо воно:

1) передбачене законом;

2) переслідує одну з легітимних цілей;

3) необхідне в конкретному випадку;

4) розмірне до мети, яку неможливо досягти без обмеження права людини;

4) не має альтернативних обтяжливих заходів (засобів і способів) запобігання порушенню прав і свобод інших осіб і забезпечення публічних інтересів.

Внаслідок цього виникає необхідність визначити нормативний зміст засади пропорційності й закріпити його в КПК України в наступній редакції: «Будь-які обмеження прав людини під час кримінального провадження допускаються, якщо вони передбачені нормами такого закону й у випадках, коли це дійсно необхідно. Суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані забезпечити співмірність між обмеженням права людини й метою, для досягнення якої таке обмеження було застосоване».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аристотель. Никомахова етика: сочинення в 4 т. / пер. с древнегреч. Москва, 1983. Т. 4., 830 с.
2. Баулин Ю.В. Нормативное выражение конституционных ценностей и их значение в деятельности Конституционного Суда Украины. Конституционное правосудие в новом тысячелетии. Ереван, 2008. С. 218–219.
3. Гловюк І.В. Пропорційність та механізм кримінально-процесуального регулювання : теорія і практика. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 р. : ідеологія та практика правозастосування* : колективна монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 12–39.
4. Євтошук Ю.П. Принцип пропорційності як необхідна складова верховенства права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2015. 214 с.
5. Капліна О.В., Шило О. Г. Кримінальний процес : підручник. Харків : Право, 2018. 584 с.
6. Погребняк С.П. Принцип пропорційності у судовій діяльності. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. № 2. С. 49–55.
7. Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 у справі № 1-11/2012 / Конституційний Суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12>.
8. Рішення Конституційного Суду України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 у справі № 1-28/2017 / Конституційний Суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-17>.

9. Справа «Інтерсплав проти України» № 803/02 / Європейській суд з прав людини. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_194/.
10. Справа «Жовнер проти України» № 56848/00 / Європейській суд з прав людини. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_221.
11. Справа «Трегубенко проти України» № 61333/00 / Європейській суд з прав людини. URL: Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_355.
12. Справа «Україна-Тюмень проти України» № 22603/02 / Європейській суд з прав людини. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_596.
13. Юдківська Г.Ю. Принцип пропорційності в системі захисту прав людини. *Слово Національної школи суддів України*. 2015. № 4 (13). С. 118–123.